

Saudijska Arabija kao činilac svetske naftne pozornice¹

Covečanstvo još uvek nije pronašlo adekvatnu zamenu za naftu. Problem energetskih goriva ostaje i dalje aktuelan, uprkos velikim naporima razvijenog sveta da se opadanje proizvodnje nafte, odnosno smanjivanje njenih rezervi kompenzira drugim izvorima energije. Jugoslavija je veoma zainteresovana za povećanje proizvodnje nafte u svetu. Njene rezerve su nedovoljne da bi se podmirile vlastite potrebe, a godišnja proizvodnja zaostaje za stalno rastućim potrebama. Uvoz je neminovnost. Porast vrednosti dolara, odnosno opadanje vrednosti dinara, ima za posledicu inflatorna kretanja u našoj zemlji. Nafta je zato u žiži interesovanja jugoslovenske javnosti.

No, naše interesovanje za naftu kao strategijsku sirovinu prvog reda važnosti nije samo sa aspekta značaja koje to gorivo ima za naš energetski bilans, za naš ukupni privredni razvoj i za naš spoljno-trgovinski i platni bilans, mada je i to veoma važno. Interesovanje čitalaca »Vojnog dela« se proteže i na druge aspekte značaja nafte, a pre svega na sve očitije uticaje koje ova sirovina ispoljava na međunarodne odnose u celini, na pojavu novih i aktiviranje starih kriznih žarišta, na pojavu lokalnih i regionalnih oružanih sukoba i na sve izrazitije političko i geostrategijsko prestrojavanje u nerazvijenom svetu. Upravo je u članku »Saudijska Arabija kao činilac svetske naftne pozornice«, koji je objavljen u indijskom časopisu »Strategic Analysis« br. 7/81, pokušano da se uloga nafte kao strategijske sirovine problematizuje sa najšireg teorijsko-strategijskog stanovišta.

Na početku izlaganja autor članka ukazuje na neke tendencije koje su se ispoljile u odnosima ponude i potražnje na svetskom tržištu nafte. On ističe da su na međunarodnoj naftnoj sceni poslednjih godina ispoljena značajna kretanja. Opšta potražnja nafte na svetskom tržištu je opala, sa tendencijom njenog daljeg opadanja. Dnevna proizvodnja nafte, na primer, u drugoj polovini 1981. godine

¹ Prikaz članka objavljenog u indijskom časopisu »Strategic Analysis«, vol. V, br. 7, oct. 81 (Sreedhar, Global Oil Scene — Saudi Factor, str. 344—349).

zemalja OPC (Organization of Petroleum Exporting Countries) pala je na najnižu lestvicu u poslednjoj deceniji — na 20 miliona barela dnevno.

Opadanje proizvodnje nafte autor ispravno dovodi u vezu sa težnjom proizvođača nafte da se skupa energija sačuva za budućnost, ali i sa recesijom u privrednom razvoju proizvođača nafte. Međutim, autor ističe i činjenicu da je u porastu proizvodnja nafte u zemljama koje ne pripadaju OPEC grupi, kao što su Velika Britanija, Norveška, Meksiko, Indija i neke latinskoameričke zemlje. Zato se, po mišljenju autora, plansko smanjivanje proizvodnje zemalja OPEC može objasniti željom da se uspostavi proizvodna ravnoteža u svetu.

Nakon tih nekoliko uvodnih empirijskih podataka o kretanju ukupne svetske ponude i potražnje nafte, autor se obraća svom glavnom pitanju — ulozi Saudijske Arabije kao vodećeg proizvođača. Tu vodeću ulogu Saudijske Arabije u politici uravnoteženja naftne proizvodnje i kao najvećeg proizvođača OPEC-a autor obrazlaže podacima i procenama da je u toku 1981. njena dnevna proizvodnja iznosila 9 miliona b/d, što je oko 45% ukupne dnevne proizvodnje OPEC, i da ostale zemlje OPEC veoma malo mogu da utiču na politiku ove grupacije, jer su neposredno zavisne od proizvodnje odnosno izvoza sirove nafte. Saudijska Arabija, međutim, može da zadovolji svoje privredne i druge potrebe sa proizvodnjom nafte od samo 5—6 miliona b/d. Kada Saudijska Arabija ne bi vodila računa o smanjivanju svoje proizvodnje, odnosno o držanju umerenih cena na svetskom tržištu, cene bi naglo porasle, a potrošači bi bili prinuđeni da se okrenu drugim energetske izvorima, što bi, opet, za posledicu imalo naglo opadanje cene nafte na svetskoj pijaci. Ali, nema dovoljno razumevanja za ovaj stav kod drugih članica OPEC (Iran, Irak i Venecuela). Tako, Iranci smatraju da su se Saudijski prodali imperijalistima.

U Kuvajtu, koji obično podržava saudijska nastojanja na sastancima OPEC, desila se nedavno eksplozija u jednoj od tri najveće rafinerije. To je imalo za posledicu smanjenje dnevne proizvodnje za 180.000 b/d namenjene jednoj termoelektrani i industrijskoj zoni u obližnjem kompleksu. Mnogi posmatrači su skloni verovanju da su tu umešani palestinski prsti: ispunjenje jedne palestinske pretnje da će biti napadnuti petrolejski izvori bogatih arapskih zemalja sa ciljem da se izvrši pritisak na zapadne zemlje koje podržavaju Izrael. Otada su značajno porasle bezbednosne mere oko petrolejskih instalacija u Kuvajtu, ali i u Saudijskoj Arabiji.

Razmatrajući upravo navedene podatke o naftnom tržištu i naftnoj proizvodnji autor članka postavlja pitanje: zašto su saudijske

isporuke nafte tolike da značajno premašuju njene vlastite potrebe? Šta to toliko utiče na saudijske viškove proizvodnje? Interesantno je kako autor odgovara na postavljeno pitanje. On kaže da bi jedan od razloga mogao biti što Saudijci gaje ambicije da budu vodeća sila u području Persijskog zaliva. Taj stav autor temelji na procenama i podacima o stanju drugih zemalja u regionu. Sve do Iranske revolucije 1978/79, a i rata između Irana i Iraka koji je neposredno potom izbio, ističe autor, Iran i Irak su predstavljali stalnu pretnju saudijskom prestižu. Pošto je Iran pokazao očiglednu nesposobnost da konsoliduje islamsku revoluciju, izgubio je svoje pozicije u Persijskom zalivu. Posle izbijanja ratnog sukoba, Irak je postao više ili manje zavisn od Saudijske Arabije. Zato je Saudijska Arabija u stanju da ispoljava svoje liderstvo u Zalivu, i to na dva načina.

Prvi način, kroz manipulaciju na međunarodnom naftnom tržištu, prvenstveno u grupi OPEC. U prilog ovoj tvrdnji autor navodi podatak o ponašanju Saudijske Arabije u vreme rapidnog smanjenja proizvodnje nafte u Iranu i Iraku zbog međusobnog ratnog sukoba. Odmah posle izbijanja iransko-iračkog rata, tvrdi se u članku, oštećene su naftne instalacije na obe strane, što je imalo za posledicu manjak od četiri miliona b/d na svetskom tržištu. Naftne kompanije su bile spremne da plate visoke iznose da bi se osigurali viškovi petroleja. U toj situaciji Saudijska Arabija je odbila da povisi cene nafte. Preuzela je na sebe da nadoknadi manjkove na svetskom tržištu, čime su, prema mišljenju autora, sprečene teže posledice naftne krize. Takva strategija se pokazala veoma uspešnom, jer su druge zemlje sledile saudijski primer.

Drugi način na koji Saudijska Arabija, po mišljenju autora ovog članka, ispoljava liderstvo u Zalivu je putem napora za učvršćivanje veza sa potrošačima nafte. Tim putem je ostvaren zamašan program saudijskog naoružavanja, čemu je Zapad najviše doprineo. U članku se tvrdi da su saudijski troškovi za odbranu porasli od jednog biliona dolara u 1972. na 20 biliona u 1980. Prema procenama Američkog ministarstva odbrane, ističe autor, američka ulaganja u vojnu infrastrukturu Saudijske Arabije iznose 24 biliona dolara. Vojnim osiguranjem ostvaruje se stabilnost politike koju Saudijska Arabija vodi u području Zaliva i na međunarodnom i na unutrašnjem planu. Na osnovu ovih činjenica, autor članka je stekao utisak da je Saudijska Arabija pod direktnim američkim patronatom, što svakako nije daleko od istine. Da bi još jače potkrepio svoje stanovište o vezanosti Saudijske Arabije za američku geostrategiju, autor članka se koristi Reganovom tvrdnjom da se iransko iskustvo ne može ponoviti u Saudijskoj Arabiji, čime se u stvari potencira geostrategijski značaj

koji američka strategija pridaje Saudijskoj Arabiji u regionu Persijskog zaliva.

Autor članka nastavlja svoju analizu uloge Saudijske Arabije u američkoj strategiji na Srednjem istoku i navodi da prodajom savremenog naoružanja SAD učvršćuje svoje interese na ovom osjetljivom području. One su, tvrdi dalje autor, i fizički prisutne u ovoj arapskoj zemlji, jer oružjem obično rukuju Amerikanci. S druge strane, SAD rešavaju svoje finansijske probleme prodajom robe za gotov novac (»plati pa nosi«). Ali, najvažnije je da SAD preko Saudijske Arabije neposredno utiče na naftnu politiku u svetu, posebno u zemljama OPEC. Kad su cene na svetskom tržištu dostigle 45 dolara po barelu, u Saudijskoj Arabiji se barel prodavao po 32 dolara. Kada su afričke zemlje, posebno arapske, vršile snažan pritisak na Saudijsku Arabiju da poveća cenu, ona je ostala dosledna svojoj (američkoj) politici. Za takav stav dobila je velike pohvale sa Zapada.

Članak koji razmatramo je nesumnjivo iz pera vrsnog poznavaooca američke globalne strategije, a osobito njenog ponašanja prema afroazijskim prostorima. Iako se zapaža da je autor preterao u nekim ocenama uloge i značaja koji nafta ima u savremenim geostrategijskim nadmetanjima, on je za našeg čitaoca podsticajan za razmišljanje u ovim relacijama: a) da su ponašanja supersila u savremenom svetu višestruko uslovljena istovremenim delovanjem više različitih momenata; b) da u sklopu više faktora u određenoj konstelaciji jedan od njih može dobiti preovlađujuću ulogu i značaj; c) da strategijske sirovine, a u tom sklopu i nafta, ponekad mogu imati presudnu ulogu u ponašanju političkih subjekata na jednom prostoru. Na žalost, autor je propustio šansu da razmotri i analizira mogućnost konstruktivnijeg delovanja Saudijske Arabije kao relativno samostalnog strategijskog faktora u Persijskom zalivu nasuprot američkoj globalnoj strategiji koja nastoji da diriguje ponašanjem glavnih aktera toga regiona. Nafta jeste činilac koji je nudio tu mogućnost Saudijskoj Arabiji, ali to očito nije dovoljno. Za tako nešto trebalo je imati i drugačiji političko-strategijski koncept i odnos prema drugim zemljama i narodima šireg regiona. Što je još važnije, trebalo je imati drugačiji koncept celokupnog političkog ponašanja, što je nesumnjivo uslovljeno karakterom unutrašnjih društvenih odnosa. Verovatno je i to razlog da sam autor članka nije mogao ući u te dimenzije razmišljanja, jer je i on u svom mišljenju ograničen i uslovljen društvenim odnosima iz kojih je ponikao i u kojima se formirao.